

Makiawelli yslam syýasaty düşünjesinden täsirlendimi?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Makiawelli yslam syýasaty düşünjesinden täsirlendimi?

MAKIAWELLI YSLAM SYÝASATY DÜŞÜNJESINDEN TÄSIRLENDIMI?

«Hökümdar» atly syýasat hakyndaky kitaby bilen tanalýan florensiýaly akyldar Makiawelli kitabyňy ýazanda yslam syýasaty düşünjesinden täsirlenen bolup bilermi?

Latyn diline «Secretum Secretorum» ady bilen terjime edilen we Ýewropada uzak wagtlap täsirini saklan arapça syýasy eser «Sirrul-esrar» («Syrlaryň syry») bu soraga jogap berse gerek. Aristoteliň Aleksandr Makedonskä eden öwüt-ündewlerini öz içine alýandygy öňe sürülen hatyň arap diline terjime edilmegi bilen düzülen kitabyň birinji wersiýasy VIII asyrdan emeli halyfalygy döwründe ýüze çykdy.

Has soňrakky döwürde goşulan goşundylar bilen arap akyldarlarynyň Aristoteliň adyndan beren pseudo-ylmy maglumatlaryny öz içine alýan ensiklopediki häsiýetli esere öwürüldi.

Şeýle görnüşde latyn diline terjime edilen kitap XII-XIII asyrdan başlap Ýewropada giňden ýaýrady. Kitap soňra nemes,

iñlis, fransuz dillerine geçirildi.

Eseriñ italýan diline edilen terjimesi Rennessans döwrüniñ Florensiýasynda Makiawelliniñ ýaşan döwründe-de elden-ele geçip okalýardy.

Şeýle bolýan bolsa, Makiawelli bu kitaby okap-täsirlenen bolubilermi?

«Sirrul-esrar» atly eseriñ Makiawelliniñ «Hökümdaryna» täsirini ýetirendigi birinji gezek XIX asyryň başynda Albert Gilbert tarapyndan öňe sürüldi.

Gilbertiñ pikiri ady agzalan birinji eseriñ ikinjä ep-esli täsiriniñ bolandygy baradady.

Emma bu pikir beýleki makiawellişynaslar tarapyndan ret edildi we taryhyň çaňly sahypalarynyň arasynda ýitip gitdi.

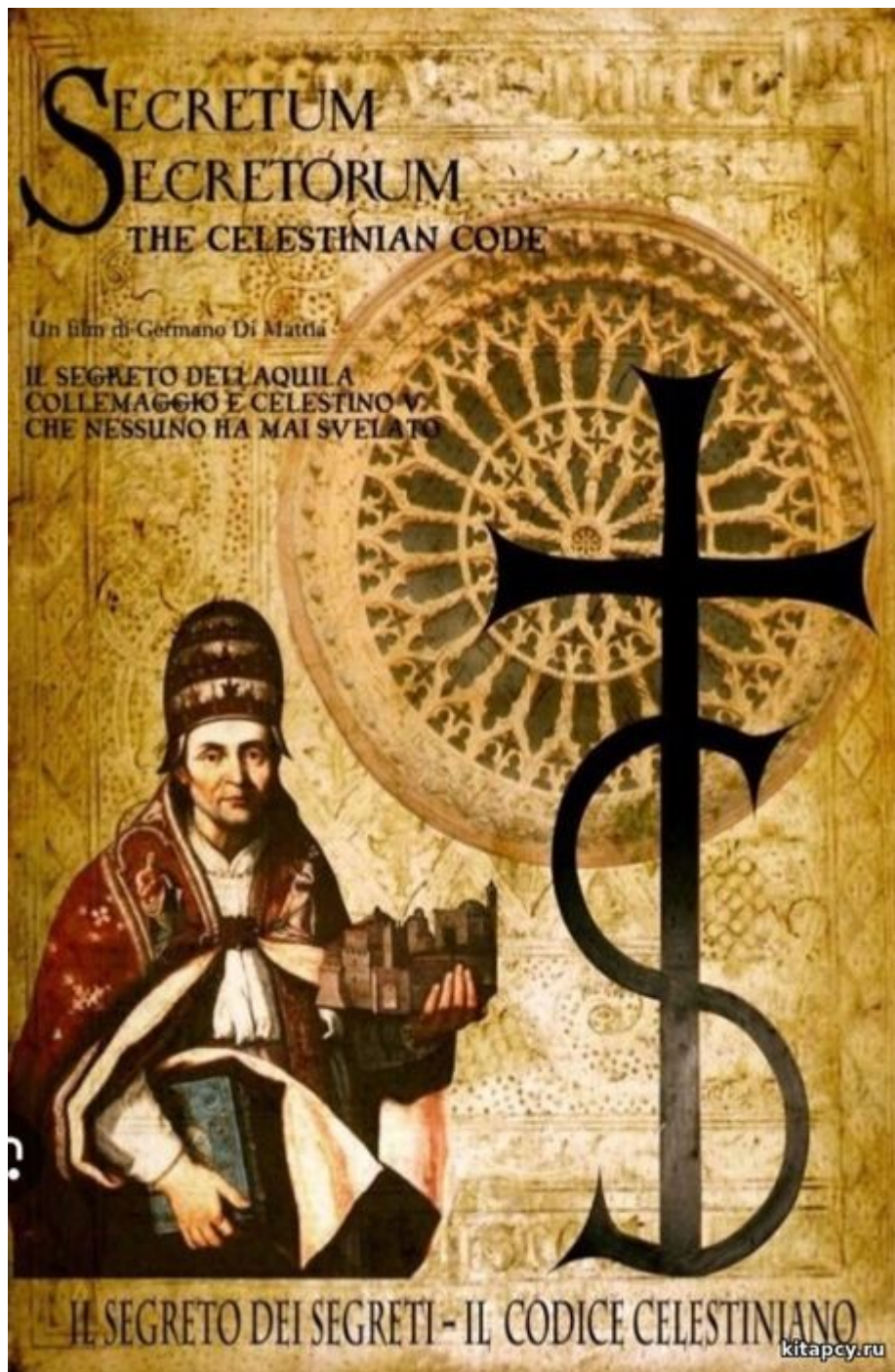
Albert Gilbertden segsen ýyl soň Lusio Biasiori 2018-nji ýylda ýylda ýazan «Islamic Roots of Machiavelli's Thought? The Prince and the Kitâb sirr al-asrâr from Baghdad to Florence and Back» atly ylmy işinde bu iki kitabyň arasyndaky täsirlenmäni gaýtadan üns merkezinde oturtdy.

Biasiori Makiawelliniñ «Sirrul-esrardan» täsirlenendigini aýtmak – Günbatar syýasaty düşünjesiniň esasy gollanmalarynyň biriniñ köklerini Ýewropanyň çäginde daşary çykarmak bolýandygy üçin munuň bilen ylalaşmagyň kyn boljakdygyny boýun alýar.

Biasiori yzyndan şu soragy orta atýar:

«Makiawellä ýakyn gatladan birini – florensiýaly Migliore Kreskini göz önüne getiriň. Kreski Toskananyň gersogy Kosimo I de' Medijä «Hökümdar» we «Syrlaryň syry» ýaly biri-birine birkemsiz gabatlaşýan iki eserden taýýarlanan «Vita del Principe»ni hödürläpdir.

«Vita del Principe»-de «Injildäki» obrazlar (Musa we Melhisedek), antik (Likurg Spartanskiý, Numa) we orta asyrlardaky syýasatçylar (Konstantin, Beýik Karl) «Türkleriň lideri «galp Muhammet» bilen deňeşdirilýärdi.

• **Makiawelliniň şular ýaly deňeşdirmeli ulanyşy nähili mümkin boldy?**

Iki eseriň arasyndaky meňzeşlikleriň başyny medeniýetara we wagtara deňeşdirmeler çekýär.

Mysal üçin, «Sirrul-esraryň» hindi patyşalaryna salgylanşy ýaly, Makiawelli-de şoňa meňzeş mysallar berýär:

«Sirrul-esrar»: «Hindi patyşalarynyň kitaplary» bölümünde: «Bir hökümdaryň tabynlygyndakylary dolandyrmagynyň ýa-da olar tarapyndan dolandyrylmagynyň sebäbiniň diňe güýçli ýa-da

gowşak aň-zehindigi aýdylýar».

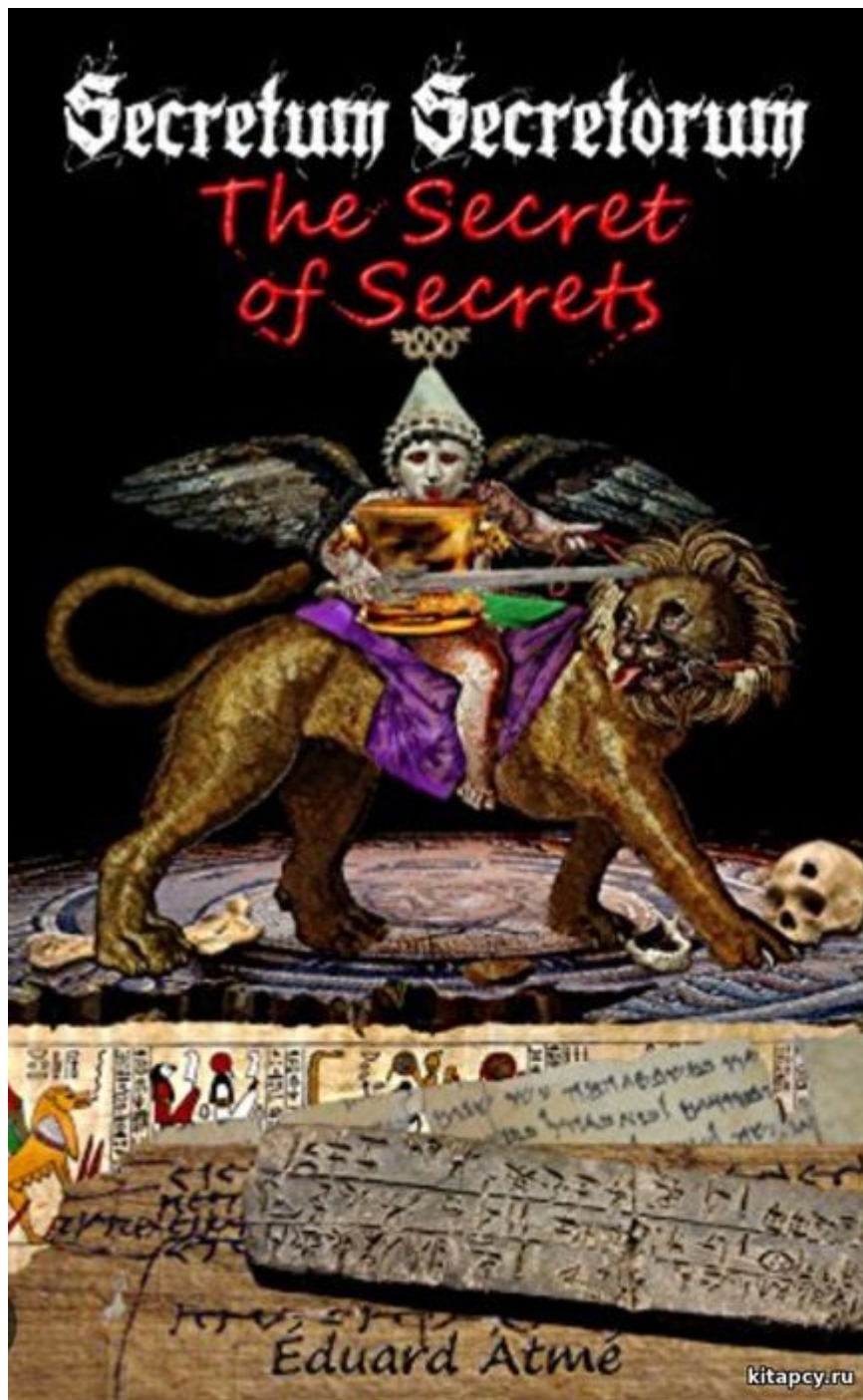
Makiawelli: «Biliň ki, patyşadan gorkmak patyşalygyň asudalygydyr. Hindileriň kitabynda-da şeýle diýilýär: «Ruhlaryňdaky gorkyň kalbyňdaky gylyjyňdan has erbet bolsun». Başga bir meňzeşlik Makiawelliniň hökümdaryň iki häsiýetiniň arasynda goýýan tapawudynyň «Sirrul-esraryň» Florensiýada elden-ele geçip okalan italýan dilindäki wersiýasynda-da barlygydyr.

Makiawelli: «Özümi has köp jikme-jiklikler bilen çäklendirip gürrüň berişim ýaly, hökümdarlaryň häzir bagtly ýaşaýandyklaryny we ertir tebigatyny ýa-da aýratynlyklaryndan haýsydyr birini üýtgetmezden düşjekdiklerini aýdýaryn. (...).

Aýratynam, iki taýýarlykly adaman biriniň maksadyny amala aşyrandygyny, beýlekisiniň bolsa amala aşyrmandygyny görýäris. Şol bir ýagdaýda iki aýry häsiýete eýe iki adaman biriniň seresaply, beýlekisiniň howul-haradygyny we deň derejede üstünliklidigini görýäris.

Munuň özi wagtyň kwalifikasiýasyndan başga zatdan gelip çykmaýar, bu kwalifikaziýa olaryň taktikalaryna utgaşýar ýa-da çapraz gelýär».

«Sirrul-esrar»: Patyşa geljegiň pikirini etmeli we oňaýsyz şertlerdir ýakymsyz wakalaryň hötdesinden has aňsat gelmek üçin amala aşjak ýagdaýlary ihtiyatly bir şekilde düzenlemelidir. Patyşa gowy ýa-da peýdaly zady görende ýalta ýa-da howlukmaç görünmezlik üçin muny sowukganlylyk bilen etmelidir».

Lusio Biasiori traktatynda munuň ýaly mysallar, Makiawelliniň döwürdeşleriniň beýanlary, Makiawellini düşündirenleriň garaýyşlary boýunça «Sirrul-esraryň» «Hökümdarda» yz galdyrandygyny öňe sürýär.

Soňky wagtlarda «Sirrul-esrar» boýunça has köp ylmy işleriň ýazylmagy we bu eseriň Ýewropadaky täsirliliginiň hasam aýdyňlaşdyrylmagy bu ikisiniň arasyndaky ýakynlygyň bardygyny güýçlendirýär.

Bütün bularyň barsynda syýasat boýunça traktat ýazan awtoryň şu taraplary bilan we intellektual jemgyýetçilikde ulanylýandygy subut edilen traktatdan bihabar bolmagy mümkin

däl.

Munuň bilen birlikde bu ugurda has köp ylmy işleriň ýazylmagy we meseläniň üstünde has detallaýyn durup geçilmegi gerek.

- **Çeşme:**

Lucio Biasiori. «Islamic Roots of Machiavelli's Thought? The Prince and the Kitâb sirr al-asrâr from Baghdad to Florence and Back» Machiavelli, «Islam and the East». 2018.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvalefendi

Ýekşenbe, 09.04.2023 ý. Publisistika